

15-1-1928.
5,000—6th Edition.

DEPARTMENT
OF
PUBLIC INSTRUCTION

— BOMBAY —

मराठी
सहाय्य पुस्तक

— — —
MARATHI
READING SERIES
SIXTH BOOK

Price: 5 As. 6 P. 1

[किंमत: ५ आ. ६ पै.

8

925558
PUBLISHED AT

THE B. P. PRESS, MAZAGON, BOMBAY No. 10

15-1-1928.
5,000—6th Edition.

DEPARTMENT
OF
PUBLIC INSTRUCTION

— BOMBAY —

मराठी
सहाय्य पुस्तक

—
MARATHI
READING SERIES
SIXTH BOOK

Price: 5 As. 6 P. 1

[किंमत: ५ आ. ६ पै.

8

923376
PUBLISHED AT

THE B. P. PRESS, MAZAGON, BOMBAY No. 10

295 / 33

②

Department of Education, Bombay

मुंबई इलाख्यातील सरकारी शाळांसाठी

मराठी

सहावे पुस्तक

जहाजे व आण-
व्हर्नेक्युलर टेक्स्ट बुक्स रिव्हिजन कमिटीने तयार केले

MARATHI

SIXTH BOOK

PREPARED BY THE VERNACULAR TEXT BOOKS REVISION COMMITTEE

BOMBAY

GULAMHUSEIN AHMEDALLY & Co., LTD.,

"THE BRITISH INDIA PRESS"

All Rights Reserved.

1938

Price 5 As. 6 Ps.]

[किंमत : ५ आणे. ६ पै.

15-1-1938
5,000—6th Edition.

20

PRINTED AND PUBLISHED BY HABIBKHAN ALIKHAN AFGHAN, FOR THE
PROPRIETORS GULAMHUSEIN AHMEDALLY & Co., LTD., AT THE
BRITISH INDIA PRESS, MAZAGON, BOMBAY.

मराठी सहाय्या पुस्तकांतील धड्यांची अनुक्रमणिका.

धड्याचें नांव.	पृष्ठ.	धड्याचें नांव	पृष्ठ.
भाग पहिला.			
सामान्य विषय.			
१. आपलें त्रिविध कर्तव्य.	१	१८. आंधळे व बहिरे-मुके ह्यांचें शिक्षण.	४४
२. दिल्ली.	३	१९. धाडस व साहस.	४८
३. प्रभावती.	७	२०. जन्मभूमि (कविता.) ...	५१
४. देवार्शीं सख्य. (कविता.)	९	२१. जहाजें व आगबोटी.	५३
५. हिंदुस्तानांतील भाषा.	११	२२. मक्केची यात्रा.	५६
६. मराठी भाषा.	१४	२३. मोर्ती.	५९
७. सोमदत्त वादळांत सापडला. १७		२४. निंदा आणि चहाडी.	६२
८. हेंही गेलें आणि तेंही गेलें ! १९		२५. संपत्ति व तिचें उत्पादन. ६४	
९. मराठी ग्रंथकारांस प्रार्थना. (कविता.) ...	२१	२६. नीतिपर अभंग (कविता.) ६७	
१०. प्रवाळांचे खडप व बेटें. २३		२७. रामदास....	६९
११. रोगकारक घरे व त्यांची सुधारणा.	२६	२८. राणीचा जाहीरनामा.	७२
१२. काशीयात्रा.	२९	२९. लंडन.	७५
१३. संवयी आणि स्वभाव.	३२	३०. कृतज्ञता....	७८
१४. शिष्टसंप्रदाय.	३४	३१. आरोग्य व मद्यपान.	८०
१५. हंस आणि नळराजा (कविता.) ...	३७	३२. ईश्वराचें प्रातःस्तोत्र (कविता.) ...	८३
१६. आगगाडी.	३९	३३. रानांचा संहार आणि रक्षण. ८५	
१७. समुद्र.	४२	३४. वीरत्व.	८८
		३५. अभिमन्यु-वध (कविता.) ९०	
		३६. माझी गृहिणी.	९२
		३७. यंत्रांचा उपयोग.	९५

धज्याचें नांव.	पृष्ठ.	धज्याचें नांव.	पृष्ठ.
३८. लव आणि चंद्रकेतु. ...	९८	५५. वॉरन हेस्टिंगज. ...	१४३
३९. सहनशीलता आणि क्षमा- शीलता. ...	१००	५६. नाना फडनवीस. ...	१४५
४०. हिमालय पर्वत (कविता.)	१०२	५७. टिपू सुलतान. ...	१४९
४१. सांथीचे रोग व त्यांसंबंधी व्यवस्था. ...	१०४	५८. जनरल वेल्स्ली व अ- सईची लढाई. ...	१५२
४२. महादजी शिंद्यांची खटपट.	१०७	५९. मॉटस्टुअर्ट एलिफन्स्टन.	१५५
४३. तंटा मिटविण्याचें चातुर्य.	११०	६०. शीख लोक. ...	१५८
४४. नीतिपर श्लोक (कविता.)	११२	६१. शिपायांचें बंड व दिल्लीचा वेढा. ...	१६१
४५. विष्णु कृष्ण चिपळूणकर.	११४	६२. ब्रह्मदेश व शीबाराजा.	१६५
४६. महाबळेश्वर (लॉडविक पॉइंट.) ...	११६	भाग तिसरा.	
४७. अश्वत्थाम्याचा शोक आणि कोप. ...	११९	भूगोल-वर्णन.	
४८. पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर मनुष्याने केलेले फेरफार.	१२२	६३. पृथ्वीचें कवच व त्याची रचना. ...	१६९
४९. खूनशीपणा व सूड. ...	१२४	६४. हिंदुस्तान व युरोप ह्यां- मधील दळणवळणाचे जुने व नवे हमारस्ते.	१७२
५०. दीपगृह. ...	१२७	६५. विलायतची सफर—भाग १. (मुंबईपासून पोर्ट सय्यद.) ...	१७५
५१. सत्संग (कविता.) ...	१३०	६६. विलायतची सफर—भाग २. (पोर्ट सय्यदपासून लंडन.) ...	१७८
५२. ब्रिटिश राष्ट्राच्या उत्क- र्षाची कारणे....	१३२	६७. ब्रिटिश बेटें. ...	१८१
भाग दुसरा.			
इतिहास.			
५३. मुंबई, मद्रास व कलकत्ता.	१३६		
५४. लॉर्ड क्लाइव्ह. ...	१३९		

पृष्ठ.	धळ्याचें नांव	पृष्ठ.
राज्य-	८२. उष्णतावहन, उष्णतासंसर्पण	
... १८४	आणि उष्णतांशुविक्षेपण.	२२५
... १८८	८३. अनुद्भूत उष्णता.	... २२८
... १९१	८४. प्रकाशाची उत्पत्ति आणि	
I ... १९४	त्याचें गमन ...	... २३१
... १९८	८५. प्रकाशकिरणांचें	
II.	परावर्तन.	... २३३
III.	८६. प्रकाशकिरणांचें	
न रूपें. २०२	वकीभवन.	... २३७
क धर्म. २०५	८७. वर्षणजन्य विद्युत्.	... २४०
त्रें सम-	८८. आकाशांतील वीज.	... २४२
... २०७	८९. लोहचुंबक व होकायंत्र.	२४५
... २०९	९०. वातावरणाची घटना.	... २४८
... २१२	९१. हवेच्या घटकांचे धर्म.	२५१
यम. २१५	९२. प्राण्यांचे आणि वनस्प-	
... २१८	तींचे रंग.	... २५४
आणि	९३. सूर्य.	... २५६
... २२०	९४. चंद्र.	... २५९
स्वरूप. २२३	९५. अंतर्ग्रह-बुध आणि शुक्र.	२६३

धळ्याचें नांव.	पृष्ठ.	धळ्याचें नांव	पृष्ठ.
६८. ब्रिटिश बेदांची राज्य- पद्धति.	१८४	८२. उष्णतावहन, उष्णतासंसर्पण आणि उष्णतांशुविक्षेपण.	२२५
६९. फ्रान्स.	१८८	८३. अनुद्भूत उष्णता. ...	२२८
७०. रशिया.	१९१	८४. प्रकाशाची उत्पत्ति आणि त्याचें गमन	२३१
७१. तुर्कस्तान व इराण ...	१९४	८५. प्रकाशकिरणांचें परावर्तन.	२३३
७२. चीन व जपान. ...	१९८	८६. प्रकाशकिरणांचें वक्तीभवन.	२३७
भाग चौथा.		८७. घर्षणजन्य विद्युत्. ...	२४०
सृष्टिशस्त्र.		८८. आकाशांतील वीज. ...	२४२
७३. द्रव्य व त्याचीं तीन रूपें.	२०२	८९. लोहचुंबक व होकायंत्र.	२४५
७४. पदार्थांचे सांसिद्धिक धर्म.	२०५	९०. वातावरणाची घटना. ...	२४८
७५. प्रेरणा आणि त्यांचें सम- तोलत्व.	२०७	९१. हवेच्या घटकांचे धर्म.	२५१
७६. उतरण.	२०९	९२. प्राण्यांचे आणि वनस्प- तींचे रंग.	२५४
७७. पाचर व मळसूत्र. ...	२१२	९३. सूर्य.	२५६
७८. गुरुत्वाकर्षणाचे नियम.	२१५	९४. चंद्र.	२५९
७९. गुरुत्वमध्य.	२१८	९५. अंतर्ग्रह-बुध आणि शुक्र.	२६३
८०. ध्वनीची उत्पत्ति आणि त्याचें वहन.	२२०		
८१. उष्णता व तिचें स्वरूप.	२२३		

धड्याचें नांव.	पृष्ठ.	धड्याचें नांव.	पृष्ठ.
३८. लव आणल चंद्रकेतु. ...	९८	५५. वॉरन हेरिंग्टन. ...	१४३
३९. सहनशीलता आणल क्षमा- शीलता.	१००	५६. नाना फडनवीस. ...	१४५
४०. हिमालय पर्वत (कविता.)	१०२	५७. टिपू सुलतान. ...	१४९
४१. सांशीचे रोग व त्यांसंबंधी व्यवस्था.	१०४	५८. जनरल वेल्स्ली व अ- सईची लढाई. ...	१५२
४२. महादजी शिंद्यांची खटपट. १०७		५९. मॉटस्टुअर्ट एलिफन्स्टन. १५५	
४३. तंटा मिटाविण्याचें चातुर्य. ११०		६०. शीख लोक.	१५८
४४. नीतिपर श्लोक (कविता.) ११२		६१. शिपायांचें बंड व दिल्लीचा वेढा.	१६१
४५. विष्णु कृष्ण चिपकूणकर. ११४		६२. ब्रह्मदेश व श्रीबाराजा. १६५	
४६. महाबलेश्वर (लॉडविक पॉइंट.)	११६		
४७. अश्वत्थाम्याचा शोक आणल कोप.	११९		
४८. पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर मनुष्याचें केलेले फेरफार. १२२			
४९. खुनशीपणा व सूड. ...	१२४		
५०. दीपगृह.	१२७		
५१. सत्संग (कविता.) ...	१३०		
५२. ब्रिटिश राष्ट्रच्या उत्क- र्षाची कारणे.... ..	१३२		
भाग दुसरा.		भाग तिसरा.	
इतिहास.		भूगोल-वर्णन.	
५३. मुंबई, मद्रास व कलकत्ता. १३६		६३. पृथ्वीचें कवच व त्याची रचना.	१६९
५४. लॉर्ड क्लाइव्ह.	१३९	६४. हिंदुस्तान व युरोप ह्यां- मधील दळणवळणाचे जुने व नवे हमारस्ते. १७२	
		६५. विलायतची सफर—भाग १. (मुंबईपासून पोर्ट सय्यद.)	१७५
		६६. विलायतची सफर—भाग २. (पोर्ट सय्यदपासून लंडन.)	१७८
		६७. ब्रिटिश बेटें.	१८१

ह्या पुस्तकांतील प्रत्येक भागांतील धडे

शिकविलेच पाहिजेत.

भाग पहिला.

सामान्य विषय.

१. आपलें त्रिविध कर्तव्य.

आपलें पहिलें कर्तव्य ईश्वरासंबंधाचें होय. ईश्वरानें ही अनंत सृष्टि रचिली आहे. तिजमधील नानाविध चमत्कार पाहाण्यास इंद्रियें व त्या चमत्कारांचें वास्तविक स्वरूप कळून येण्यास बुद्धि त्यानेंच आपणांस दिली आहे. खरेंखोटें, सुरूपकुरूप, उदात्त-नीच, ह्यांमध्ये ईश्वराच्या कृपेनेंच आपणांस निवड करतां येते. ह्या प्रसादाबद्दल ईश्वराचे आपण अत्यंत ऋणी असलें पाहिजे; आणि ईश्वरप्रणीत ग्रंथांवरून, साधुसंतांच्या वचनांवरून किंवा आपल्या मनोदेवतेच्या प्रेरणेवरून ईश्वराच्या ज्या आज्ञा आपणांस समजून येतात, त्यांस अनुसरून आपण वागलें पाहिजे. ज्ञान मिळविण्याची व कर्मे करण्याची साधनें ईश्वरानें जरी आपणांस दिली आहेत, तरी त्यांच्या योगानें आपणांस पूर्ण ज्ञान प्राप्त होतें किंवा पूर्ण कर्तृत्वशक्ति येते, असें नाहीं; उलट, विचाराअंती आपणांस असें आढळून येईल कीं, आपलें ज्ञान अत्यंत अपूर्ण व आपली कर्तृत्वशक्ति अत्यंत मर्यादित आहे. आजपर्यंत पुष्कळ विद्वानांनीं अवलोकन, प्रयोग व यंत्रें ह्यांच्या साहाय्यानें सृष्टीतील व्यापारांचे व चमत्कारांचे शोध केले आहेत, तरी कितीतरी व्यापार व चमत्कार त्यांच्या मतीस अद्यापि अगम्य राहिले आहेत ! काहीं चमत्कार तर असे आहेत कीं, त्यांच्यापुढें मनुष्याची मति कुंठित व्हावयाचीच; निदान आजपर्यंत

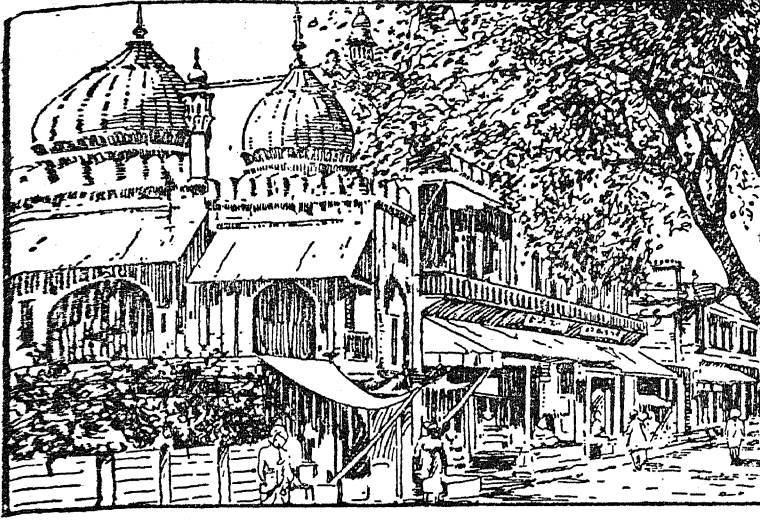
येत नाहीत. म्हणून स्वच्छता, व्यायाम व युक्ताहार ह्यांनी आरोग्य संपादनं, सच्चरित्रांच्या वाचनानें व मननाने सद्वासना वृद्धिंगत करणें, शिक्षणाच्या द्वारे बुद्धीचा विकास करणें आणि उद्योग करून पैसा मिळविणें व कुटुंबाचें पोषण करून आप्तांचा परामर्ष घेणें, हें आपलें तिसरें कर्तव्य आहे.

ह्या त्रिविध कर्तव्यास जागणारे अनेक सत्पुरुष ह्या पृथ्वीच्या पाठीवर होऊन गेले. अशांचें आपल्याकडील उत्तम उदाहरण म्हटलें म्हणजे भगवद्भक्त एकनाथ ह्यांचें होय. त्यांनीं इतर लोकांप्रमाणें संसार केला, भेदाभेद न करितां हरएक प्रसंगीं लोकांवर उपकार केले आणि अनन्यभावानें व निष्कामबुद्धीनें ईश्वरभक्ति केली. जॉर्ज वॉशिंग्टन हादेखील अशाच प्रकारचा पुरुष अमेरिकेंत होऊन गेला. यानें उत्तम रितीनें संसार केला, आपल्या देशबांधवांच्या उपयोगीं पडण्याकरितां कित्येक वर्षे शारीरिक व मानसिक क्लेश भोगिले आणि प्रेमळ मनानें ईश्वरभक्तिही केली. अशा पुरुषांचें उदाहरण सर्वांनीं आपल्यापुढें ठेवावें व त्याप्रमाणें वागण्याचा यत्न करावा, म्हणजे ह्या जगांतील कर्तव्यें त्यांस चांगलीं बजावितां येतील.

२. दिल्ली.

दिल्ली हें शहर यमुनेच्या पश्चिम तीरावर वसलें आहे. पृथ्वीच्या पाठीवर रोमशहरावांचून दिल्लीइतकें इतिहासप्रसिद्ध शहर दुसरें नाही. एथें जवळच पांडवांच्या इंद्रप्रस्थ नामक राजधानीच्या खुणा सापडतात. पांडवांनंतर आर्य राजेच दिल्लीस राज्य करीत होते; त्यांपैकी धवराजा इसवी सनाच्या चौथ्या शतकांत एथें होऊन गेला. त्यानें पन्नास फूट उंचीचा व चार फूट घेराचा असा एक लोखंडाचा ओतीव

ती फारच सुंदर आहे. जुम्मा मशिदीच्या पायऱ्या फार भव्य आहेत. तींतील बरेंच काम संगमरवरी दगडाचें आहे. चार कोनांला चार बुरूज आहेत. चांदणी चौक म्हणून एक मोठा राजमार्ग

चांदणा चौक—दिल्ली.

दिल्लीतून गेला आहे व त्याच्या मध्यभागी झाडांची रांग आहे. शाहाजहानाच्या व औरंगजेबाच्या कारकीर्दीत दिल्ली नगरीस भव्य स्वरूप येऊन तिचें वैभव कळसास पोहोचलें. पण पुढें तिला वाईट दिवस आले.

सन १७३९ मध्ये नादिरशाहानें महमदशाहाचा पराभव करून दिल्ली हस्तगत करून घेतली. त्या वेळींही तिजवर तैमुरलंगाच्या वेळेसारखा दुर्धर प्रसंग ओढवला ! दिल्लीचे बादशाह वजिरांच्या ताब्यांत जाऊन नामधारी बनले होते. घातपात चाळूच होते. एका

